

Sperrefrist

tirsdag 22. januar 1974
kl. 1830.

T R Y G V E B R A T T E L I :

FILOSOFIEN BAK VELFERDSSTATEN

Foredrag i Sveitsisk institutt for internasjonale
studier, Z ü r i c h, 22. januar 1974.

(manuskript)

For å forstå hva "velferdssamfunnet" har betydd for den første generasjon som opplevde det, må en se det på bakgrunn av det som gikk forut for det.

Da jeg var ganske ung, overveide jeg å emigrere til Amerikas forente stater, der nære familiemedlemmer alt var. Denne interesse førte meg til en bok om Amerika, skrevet av en kjent norsk konservativ politiker. Som motto for boken var satt ordspillet: "Svøm eller synk." Dette var en hyldest til det daværende barske amerikanske systemet. Svøm eller synk - det var den harde livslov som angivelig utløste livskraften i det europeisk sett unge amerikanske samfunnet.

Og denne livslov kunne en stort sett utlede også av de europeiske samfunn, slik de var i mine foreldres generasjon og i mine yngre år. Den enkelte var henvist til å slå seg fram som best han kunne. Svømte han fremover og oppover, var det bra både for ham selv og samfunnet. Men ble han slått ut og sank til bunns, var det hans eget ansvar. Dette var generelt sett ikke noe ansvar for det felles samfunn.

Allerede dette korte riss leder våre tanker inn på hvor sterkt det gamle samfunn er forandret til de samfunnsformer vi har sett utvikle seg i de senere ti-årene.

Nå skal en om samfunnshistorie selvsagt være ytterst varsom med å skjematistere. Samfunnsformene er først og fremst preget av ustanselige forandringer. Det er ingen

skarpe grenser mellom forskjellige tidsaldres "systemer". I hver tidsperiode kan vi finne røtter som går langt ned i fortiden, og vi finner nye skudd som varsler om samfunnsformer som skal komme. Slik også med den lange utvikling som førte fram til det som etter hvert mange steder ble kalt "velferdssamfunnet". For å få tak i noen av dens viktigere særtrekk, og grunntankene i den politikken som skapte den, er en imidlertid i noen grad henvist til skjematiske beskrivelser.

Spesielle impulser skulle tidlig sette fart i denne utviklingen. Store kriger huskes etterpå i første rekke for deres store materielle ødeleggelser og for deres massemyrderier. Slik også med den første verdenskrigen. Denne gigantiske kamp på liv og død mellom de mest industrialiserte nasjoner, ga imidlertid nødvendigvis også meget sterke impulser til teknikk og produksjonsevne.

Mere grelt enn noen gang før ble det et spenningsforhold mellom de produksjonsmuligheter som var skapt og de daværende samfunns evne til å nyttiggjøre seg disse nye produktivkrefter. Det ble til overmål demonstrert at de land som var best utstyrt med de nye moderne produksjonsmidler - Tyskland og Amerikas forente stater - relativt kom opp i den verste massearbeidsløsheten og den største menneskelige nød. Her finner vi kanskje de viktigste røtter til mellomkrigstidens skjebnesvangre historie, - den som førte til diktaturenes frammarsj og til den andre verdenskrigen.

All tidligere historie er om de store folkegrupper beretningen om slitets, fattigdommens og ofte håpløshetens tilværelse. Men de store politiske dramaer kommer først med en utvikling som tar fra den fattige også det lille han har.

Den store krisen satte fart i debatt og strid om de fundamentale ideer det daværende samfunn var basert på. Gamle trossetninger ble rokket og mange falt i grus. Menneskene søkte etter nye veier ut av uføret. Og en kan etter hvert spore mere systematiske tiltak for en økonomisk og sosial politikk, som med nye sterke impulser etter en ny verdenskrigs katastrofe, skulle føre fram til velferdsstaten. I de nordiske land begynte dette kapittel i 1930-årene og har fortsatt opp til våre dager.

La oss her imidlertid et øyeblikk følge en annen og noe lengre veg som har vært med å forme ideen om velferdsstaten i mange nasjoner, blant annet i de nordiske land. Langt tilbake i vår historie har menneskene utviklet en sterk rettsfølelse, i Norge uttrykt med slike gamle ord som at "Med lov skal landet bygges og ikke med ulov ødes," eller den kjente regel om at "Ingen skal dømmes uten etter lov, og ingen skal straffes uten etter dom." Denne sterke rettsbevisstheten har lange tradisjoner i Norge.

Til dette kom tidlig striden for like politiske rettigheter, for alminnelig stemmerett og valgbarhet - først for alle menn og senere også for alle kvinner.

Både ideer og resultater av den lange striden for retts-sikkerhet og politiske rettigheter er integrert

i fundamentene for den samfunnsform som kalles velferdsstaten. I tillegg til dem kommer de nye sosiale og økonomiske elementer i dette samfunnet, og den endrede oppfatning av forholdet mellom den enkelte og det felles samfunn.

Tilsvarende trekk i utviklingen av mange vestlige samfunn er grunnlaget for den engelske sosiolog T.H. Marshall's påvisning av de tre trinn som har ført til velferdsstaten. Det første er erobringen av de juridiske rettigheter som i dag kan sammenfattes i alminnelig retts-sikkerhet. Det andre er de politiske rettighetene basert på alminnelig stemmerett. Det tredje er de sosiale rettigheter som fullbyrder velferdsstaten. Her finner en også kjernen i en evolusjonær, en reformistisk samfunnsutvikling. På alle tre trinn har de store folkegrupper kjempet seg til delaktighet og likeverdighet i rettigheter som tidligere var reservert eksklusive og privilegerte grupper.

Den sterkeste kraft bak denne utviklingen er den demokratiske arbeiderbevegelsen. Det var dens oppgave å organisere og lede striden for å sikre politiske og sosiale rettigheter for grupper som var holdt utenfor i privilegiesamfunnet.

Men i noe varierende grad ble utviklingen av elementene til velferdssamfunnet også støttet fra en annen krets og en annen tankegang. Det dreier seg om sosiale og politiske mellomgrupper som tradisjonelt og ut fra sin posisjon så det som en hovedoppgave å bygge bro over skarpe motsetninger i samfunnet. En aktiv politikk for å jevne ut sosiale og politiske mot-

setninger og dermed fjerne kildene til sosial og politisk uro. Slike forestillinger hadde kanskje lettest for å slå rot i mindre nasjoner med relativt oversiktlige indre forhold. En slik politikk tok sikte på å unngå en rekke opprivende sosiale forhold og med det løse problemer knyttet til industrialisering og modernisering på en langt mere human måte enn en hadde sett eksempler på i større europeiske stater. Sterke impulser til den nye politikken kom indirekte fra erfaringer og observasjoner fra Tyskland, hvor helt andre politiske metoder ble brukt for å fremme en proklamert bestrebelse på å skape en sosial enhet. Men denne bevegelse var inspirert av krefter som lå langt til høyre i det politiske spektrum.

De sosiale grunntanker i velferdsstaten tok i stor utstrekning form i den brede internasjonale debatt i ti-året før den andre verdenskrigen. I de nordiske og enkelte andre land begynte utviklingen også å gi forvarslar om det som skulle komme. Imidlertid var det forholdene ved verdenskrigens slutt som for alvor satte fart i utviklingen av det som etter hvert ble betegnet som velferdsstaten.

En brutal og katastrofal krig hadde lært folk en del som kunne komme til nytte når fredens samfunn etterpå skulle formes. En nyttig impuls var de store folkemassers bevisste krav til det samfunn som nå skulle komme. Etter den første verdenskrigen var manges drøm å komme "tilbake til det normale", og det normale var førkrigsforholdene i den glans de tegnet seg i minnet etter en lang krigs redsler. Etter den andre verdenskrigen var

stemningen den stikk motsatte. Aldri mere tilbake til mellomkrigstiden - til massearbeidsløshetens og diktaturenes periode - ble det bevisste folkekrav i alle vestlige land.

I tillegg hadde nasjonene i sin nød lært noe annet. En hadde lært hvilken enorm produktivkraft et moderne industriland kan utvikle ved bruk av en statlig planøkonomi.

Forholdene innbød ikke til å la det enkelte menneske svømme som best det kunne. Klarere enn noen gang før ble det at det enkelte menneske bare kan trygge seg selv gjennom et fellesskap, et samfunn systematisk basert på gjensidige plikter og rettigheter. Og dette gjaldt nå ikke lenger bare retts-sikkerheten og den politiske frihet. Det gjaldt like meget de fundamentale vilkår for menneskets sosiale og økonomiske tilværelse. Livets harde skole hadde beredt menneskene mentalt til den nye politikk som skapte velferdsstaten. Sentrale stridsspørsmål fra tiden før krigen, ble etterpå samlede politiske mål for hele nasjonen.

Kjernen i det nye var fellesskapets nye plass. Bare ved en aktiv felles innsats fra samfunnet kunne det enkelte menneskes tilværelse trygges. Det ble den sentrale oppgave for staten å sikre full sysselsetting, økonomisk vekst og en mere rettferdig fordeling av produksjonens resultater. Fra å ha vært en fanfare for den demokratiske arbeiderbevegelsen, ble dette etter hvert en felles målsetting for alle politiske partier i de nordiske land.

En kan gjerne si at det lå en revolusjonær kraft i denne nye målsetting, som i sine praktiske konsekvenser har skapt velferdsstaten. Det er stadig bred diskusjon om hvorvidt dette i sin nordiske form er kapitalistisk eller sosialistisk, eller om det er en blanding med trekk fra begge disse skjemaer. Jeg nøyer meg her med å understreke at det i hvert fall er et helt annet samfunn enn det som eksisterte etter den første verdenskrigen, med massearbeidsløshet, diktaturer, og som endte i en verdenskrig.

Velferdsstaten har akseptert som et ansvar for fellesskapet å dekke primære menneskelige behov, som arbeid og inntekt, bolig, utdanning, helsepleie, trygghet under sykdom og alderdom. Hvert enkelt av disse punkter dekker kapitler om den politiske strid i den siste menneskealder, ja i hele vår moderne historie. Ennå er det nok strid om tempo og omfang og om detaljordninger. Men om hovedelementene i den nye samfunnsordning er det neppe alvorlig strid annet enn fra mindre grupper av ekstremister.

Det viktigste av disse nye trekk er den økonomiske politikken ansvar for at den enkelte har arbeid og inntekt. Det er fundamentet for de manges økonomiske og sosiale tilværelse.

I de fleste moderne land har samfunnet tatt det sentrale ansvaret for å skaffe til veie tilfredsstillende boliger i nødvendig antall. Dette er blitt en hovedoppgave for staten og kommunene. Den nye boligpolitikk har meget langt avskaffet det gamle system med

private gårdeiere av andres boliger. I noe forskjellige selskapsformer har hver familie gjennom et fellesskap fullt herredømme over sin egen bolig.

I mange land er utdanningssystemet totalt forandret, særlig kvantitativt, men etter hvert også kvalitativt. Det gir grunnlag for å avskaffe det gamle klasseskille når det gjelder muligheter for utdanning, og skaper stadig mere likhet i disse muligheter. Det er kanskje et av de klareste varsler om at samfunnet er noe annet enn i min ungdom. At dette også skaper nye vansker, skal jeg komme nærmere inn på under omtale av velferdsstatens problemer.

Også den moderne helsepleie er et område der fellesskapet har tatt på seg stadig nye oppgaver. Det gjelder såvel sykehus og medisinsk behandling og pleie, den offentlige organisasjon av leger og tannleger, og de mange andre tiltak som inngår i helsepolitikken i vår tid. Også dette har et omfang som nok volder noen bekymringer hos de statlige og kommunale myndigheter som har det direkte administrative ansvar for økonomien i det nye system.

Folketrygden blir av mange sett på som den dominerende sluttsten i det byggverk som kalles velferdsstaten. Prinsipielt og praktisk har vel Sverige vært et foregangsland på folkepensjonens område. Men Norge og andre land har fulgt tett etter. De sosiale pensjonsordninger er bygget ut i et omfang som har gjort dem til et dominerende trekk i samfunnsøkonomien. Samtidig er ordningene i utbyggingstiden litt av en

hodepine i den økonomiske politikken.

Jeg har brukt disse konkrete, om enn grovt tegnede, illustrasjoner for å etterspore den vidtgående prinsipielle forskjell mellom dagens velferdssamfunn, og de samfunnsforhold det vokste ut av. Ikke mange ville i dag se det som et ideal å henvise det enkelte menneske til, ved hjelp av egne disposisjoner, alene å ta ansvaret for om han skulle svømme eller synke.

Vi må alle akseptere vår tilhørighet og avhengighet av et menneskelig fellesskap for å løse våre personlige problemer, og vi må alle gi fellesskapet muligheter for å ta dette ansvar for vår tilværelse.

Er vi rede til også å gjøre det? Her nærmer vi oss velferdsstatens nye problemer, som setter sitt preg på alle høyt utviklede land.

Velferdsstatens sikreste støtter er naturlig nok de brede folkegrupper av den generasjon som har gjennomlevet den utvikling som skapte den. De som har gått vegen med fra slitets og fattigdommens rike og til velferdsstaten, de vet hva de har vunnet. Og det de har vunnet, det vil de forsvare. Ikke slik at alle problemer er løst, eller at vi nå er framme i den best tenkelige av alle verdener. Men bevisstheten om det som er vunnet gir kanskje noen tålmodighet overfor de nye utfordringer som etter hvert melder seg.

Annerledes med nye generasjoner som først har blitt samfunnsbevisste under et langt fremskredet stadium av velferdsamfunnet. De bærer ikke på minner om forgangen fattigdom. De møter uten slik ballast de problemer som

er avdekket nettopp ved vår tids moderne industrialiserte samfunn.

La meg her sammenfatte et par hovedtrekk ved velferdsstaten slik den nå oppfattes. Den omfatter vidtgående sosiale og økonomiske nyordninger som har latt den individuelle hjelpeløshet erstattes av et system med fellesskapets ansvar, basert på gjensidige rettigheter og plikter. Men utover det bærer den med seg tradisjonene om menneskets ukrenkelighet, om rettsikkerhet og politisk frihet. Og den utvikler de juridiske og demokratiske rettigheter videre for å møte nye behov. Det er disse økonomiske og sosiale, rettslige og politiske rettigheter som i sum er velferdsstaten. De økonomiske og sosiale rettigheter alene gir ikke noen velferdsstat. En stat med diktatur og indre terror er ikke noen velferdsstat.

Den utvikling som er skildret, har vært basert på en økonomisk vekst som i styrke og kontinuitet har vært bemerkelsesverdig, spesielt sett i historisk perspektiv. Denne sterke vekst har gitt grunnlag for en påtakelig bedring av store folkegruppers levestandard. Men har utviklingen også ført med seg en mere rettferdig fordeling mellom grupper og distrikter - og noen vil i dag føye til: mellom land og verdensdeler? Mens den økonomiske veksten er utvilsom, har den mere rettferdige fordeling vært tvilsom. Og den siste tvilen er økende, ettersom det blir stadig flere som ikke har opplevd den store forandringen i levestandarden som en personlig erfaring. Dette fører til at stadig større oppmerksomhet blir rettet mot fordelingen i samfunnet. Det retter seg mot inntekter og inntektspolitikk, mot fordelingen av

arvet eller ervervet formue, fordelingen av byrder i det felles samfunn, og ikke minst: fordeling av makt og innflytelse i samfunnet.

Den økende uro omkring slike spørsmål vil føre til presisering av nye krav til et akseptabelt velferds-samfunn.

Dette gjelder også nedarvede eiendomsformer sett i relasjon til på den ene side de enorme kapitalansamlinger i det avanserte industrisamfunn, og på den andre siden problemer som knytter seg til store private besittelser av grunneiendom i et sterkt ekspansivt industrisamfunn.

Straks etter den andre verdenskrigen var det til- løp til meget liberale tolkninger av omfanget og be- grensningen av den private eiendomsretten. I de senere år har det vel heller vært en tendens til stram- ning til tradisjonelle eiendomsbegreper.

For min del synes det utvilsomt at hvis privat eiendomsrett til store kapitalkonsentrasjoner eller grunneiendommer ikke skal kollidere skjebnesvangert med en ekspansiv velferdsstats legitime behov, vil eiendomsretten måtte undergå betydelige modifikasjoner. Hvis gamle former stenger for nytt liv, vil direkte konfrontasjoner neppe være til fordel for de gamle former.

Med utgangspunkt i fordelingen av makt og inn- flytelse er vi også stillet overfor flere klare ten- denser som går ut over velferdsstatens hittidige status.

Jeg tenker på den videre utviklingen av demokratiske styreformer. Dette møter vi dels i den brede bevegelse for industrielt demokrati, for de ansattes representasjon og deltakelse i bedrifiers og institusjoners besluttede organer. Den samme tendens finner vi på et annet område i sterk økende interesse for lokalt demokrati, for at flest mulig mennesker skal ha direkte innflytelse på forhold som gjelder dem selv. Slike tendenser til utvidelse og utdyping av demokratisk innflytelse vil ventelig i økende grad komme til å prege den kommende samfunnsutviklingen.

Et annet interessant problem er de kulturelle og sosiale virkninger av det nye utdanningssystemet. Etter hvert som hele folket går gjennom dette, vil det få store virkninger på forskjellige områder. Når alle får god utdanning, vil det ventelig gi øket styrke til krav om likestilling også på andre felter i samfunnslivet. Det nye systemet har allerede hatt betydelige virkninger på forholdet mellom generasjonene, - og disse virkningene er delvis negative. Den lange - og for stadig flere forlengede - utdanningstid fører klart til at aldersgruppene isolerer seg fra hverandre. Ungdom og unge mennesker opp til betydelig alder blir i sitt virke isolert til sine egne årsklasser og sitt eget tidsavgrensede erfaringsområde. Dette tror jeg er svært lite heldig for de unge årsklasser, og det er minst like lite heldig for de eldre årsklasser som i sin arbeidsdag uten å ha bedt om det på liknende

måte blir isolert fra den framrykkende ungdom. Vi kan ikke sikkert vite hva alle følger blir av et så fundamentalt innslag i samfunnet som det nye utdanningssystemet. Vi har villet det og fører det fram i tillit til at følgene i overvekt vil bli positive både for den enkelte og for fellesskapet. Det er i alle fall et meget interessant element i formingen av velferdsstaten.

Velferdsstaten er formet samtidig med industriens sterke ekspansjon. Vi har tatt til inntekt dens sterke produksjonsvekst og vi stilles i økende grad overfor regningen: rovdrift på naturens ressurser og forstyrrelser av miljøene. Dette er i ferd med å bli også velferdsstatens sentrale problemer. Det er i hele verden i gang en omfattende diskusjon om dette. Meningene er så sterkt delte at informasjonene lett kan bli forvirrende. Sikkert er det at vi på en annen måte enn hittil må ta ansvaret for en forsvarlig forvaltning av jordens begrensede ressurser. Dette kravet stilles særlig sterkt for ressurser som ikke fornyes, og som det tøres særlig sterkt på i den teknologi som er grunnlaget for velferdsstatens økonomi. Nasjonalt og internasjonalt må det her skaffes innsikt og oversikt som gir grunnlag for forsvarlig disponering. Dette gjelder ikke minst den fremtidige energiforsyningen, som er et av fundamentene for den videre utviklingen av velferdsstaten.

Miljøforstyrrelsene har etter hvert blitt så skremmende at det har utløst en økende aktivitet for å unngå dem. Effektive løsninger er her nødvendige

om det i fremtiden skal eksistere samfunn hvor folk føler velferd. Reduksjon og eliminasjon av forurensning og forsøpling av natur og miljø er en hovedoppgave. Den vil måtte løses som et naturlig ledd i den produksjon som forårsaker kildene til forurensningen. Det vil koste noe - kanskje meget - men det vil koste mindre enn følgene av en alminnelig forsøpling av hele industrisamfunnet. Jeg tror mennesket har stor evne til å løse oppgaver når de er nødt til å finne en løsning. Det er den situasjon vi her står i. Forurensningens kilder er internasjonale, og fjernelsen av dem er en internasjonal oppgave som alle land må være med på. Det er et vell av oppmuntrende resultater fra den innsats som her gjøres mange steder i verden. Jeg er ikke i tvil om at menneskene skal kunne sikre denne forutsetning for sin framtidige velferd.

For den enkelte er det viktigste miljøet der han hver dag lever sitt liv, dvs. i bomiljøet og arbeidsplassens miljø. Det siste er for de store grupper av lønntakere i ferd med å komme i sentrum av deres miljøverninteresse. Og her er det meget å gjøre, ikke minst i den industri som hittil har vært sett på som helsefarlig - på grunn av gasser, støv, støy eller ulykkesfarer. Å sikre hverdagens arbeidsmiljø er en hovedsak i den videre utvikling av velferdssamfunnet.

Det moderne samfunn har kommet meget lenger i sektorplanlegging enn i total planlegging. Når en samfunnsoppgave blir erkjent og akseptert, blir det organisert en sektorinnsats for en mest mulig effektiv løsning

av den. Dette kan lett føre til meget skjeve totale løsninger, - spesielt når det gjelder miljøet. Ta som eksempel studentenes boligbehov, som er tatt opp i de fleste land. Det er bygget ut omfattende studentbyer, hvor de unge mennesker blir like isolerte i fritid som i arbeidstid. - Blant annet den forlengede levealder og den rommeligere samfunnsøkonomi, stilte den oppgave å skaffe pensjonister bedre husrom. Så settes en sektor i gang med å bygge blokker og bydeler med husrom for bare gamle mennesker. Den storstilte boligbygging på store felter fører lett til samtidig innflytting av unge ektepar. Også dette skaper en ensidig alderssammensetning i store områder. Det ideelle mål for den totale bosetting burde være den størst mulig blanding av generasjonene fra pensjonister til småbarn, helt ut i det enkelte lille boligmiljø. Det ville av mange grunner gi mere velferd enn isolater for hver generasjon.

De omfattende sosiale pensjons- og støtteordninger har formet et bredt nettverk som alle mennesker kommer i kontakt med. Sammen med andre institusjoner i velferdsstaten krever det en meget stor administrasjon og en armé av offentlige tjenestemenn. Dette kan sett fra en side skape en stor kontaktflate mellom den enkelte og velferdsstaten. Men en stor kontaktflate er en like stor friksjonsflate. Og dessverre har utbyggingen av administrasjonen som en hyggelig serviceordning ikke holdt følge med den veldige utbygging av de store sosiale tiltak. Nødvendige og nyttige sosiale tiltak fører

derfor ofte til irritasjon og ikke til følelse av velferd. Utviklingen av en velferdsskapende menneskelig kontakt i vårt gjennomorganiserte og gjennomadministrerte samfunn stiller seg som en hovedoppgave.

I den siste tid har det i førende velferdsstater som i de nordiske land oppstått et politisk krisefenomen som er ganske alvorlig. Jeg har presisert at velferdssamfunnet er en ordning mellom den enkelte og fellesskapet basert på gjensidige rettigheter og plikter. Den generasjon som har opplevd det gamle klassesamfunnet fra skyggesiden, godtar lettest både rettighetene og pliktene. Men i en delvis nyreaksjonær tretthetsperiode viser det seg å ha appell til betydelige grupper å godta rettighetene, men protestere mot pliktene. Sagt mere konkret: Det har i flere land vært mulig å ryste det politiske miljø ved protestvalg mot de skatter og avgifter som er en følge av og en forutsetning for å opprettholde velferdsstatens relative trygghet for den enkelte. For min del tror jeg dette er forbigående. Om noen fikk muligheter for å rasere vesentlige sider av velferdsstaten, såvel dens plikter som dens rettigheter, ville det utløse en storm som ville få dagens skatteprotester til å fortone seg som en mild sommerbris.

Den utvikling som skulle ende i velferdsstaten, ble satt i gang under de store kriser omkring 1930. Den ble avbrudt av den siste verdenskrigens seks års katastrofe, som lammet all positiv sosial utvikling.

Så tok den sterk fart når nasjonene i protest mot den gjennomlevde katastrofe satte kreftene inn for å forme en bedre verden. I motsetning til andre samlende og skillende ideologier hadde velferdsstaten knapt noen sammenfattende teori. Velferdsstaten vokste fram gjennom etableringen av de elementer den etter hvert skulle komme til å bestå av. Denne utvikling kom langt før denne samfunnsformen endog fikk et felles navn - ja strengt tatt har den det ikke den dag i dag. Derfor er velferdsstaten vel et gjenstridig objekt for studenter som måtte føle seg kallet til å gi den en idé-historisk generasjonsplassering i systemenes og ideologienes verden.

Heller ikke gir den oss noen arbeidstegning som kan brukes til å kontrollere om velferdsstaten er fullbyrdet. Samfunnets endeløse forandringer fører selvfølgelig aldri fram til noen endelig fullbyrdelse. Hver generasjon stiller sine krav og sine oppgaver. I sine mest avanserte former har velferdsstaten mere enn fullbyrdet mange av de konkrete mål unge våkne mennesker stilte seg for 30-40 år siden, eller tidligere. For unge mennesker i dag gir den bare et startgrunnlag. Og nye generasjoner får nok å gjøre når de skal fullbyrde sine mål: Bringe jordens ressurser under sikker forvaltning, verne naturmiljøer og forme nye kulturmiljøer, stoppe forurensningene ved deres kilder, fra vår tids teknologi skape en økologisk balanse som gir menneskene levemuligheter i all framtid, bringe befolkningsøkningen under kontroll, sikre menneskerettighetene

over hele verden, bygge ut velferdsskapende systemer for kontakt i et stadig mere komplisert samfunn, sikre alle mennesker like verdighet og likestilling. For min generasjon er det slik at om vi tar et øyeblikksbilde, dvs. et stillestående bilde av dagens mest avanserte velferdssamfunn, så vedkjenner vi oss denne skapning - vi er stolte av den. Men straks vi vender blikket bort fra det stillestående bilde, ser vi at alt fortsatt er i levende bevegelse. Det samfunn menneskene former de neste 10-15 år vil bli noe vesentlig annet enn et øyeblikksbilde av dagens velferdssamfunn. Vi vet ikke en gang om det da fortsatt vil bære dette navn: velferdsstaten.